

Boga, umiera tyle samo mnie. Te dwa akty: akt «narodzin» i akt «zgonu»; te dwie śmierci i dwoje narodzin, emergencja oraz zejście Boga i człowieka są nierozzerwalne” (s. 221).

Śmierć Boga pociąga za sobą śmierć człowieka. Ale jednocześnie śmierć człowieka, pociąga za sobą śmierć Boga. Dlatego nie tylko Bóg umiera w człowieku, ale i człowiek umiera bez Boga. Stąd, eseje Jana Krasickiego to *eseje eschatologiczne*, dotyczą bowiem tego, co ostateczne, dotyczą tego, co za Nietzschem, można byloby nazwać *człowiekiem ostatnim*. Stąd też, eseje Jana Krasickiego to jakże wymowny i proroczy – nie boję się tego słowa – *Tractatus Anthropologicus*.

MACIEJ MANIKOWSKI  
(Wrocław)

## ZNAMIONA ŚWIĘTOŚCI: WSZECHŚWIAT, EWOLUCJA, CZŁOWIEK

*World as Sanctuary. The cosmic philosophy of Henryk Skolimowski*, David Skrbina, Juanita Skolimowski, Creative Fire Press, Detroit 2010.

Książka stanowi zbiór artykułów, poświęconych Henrykowi Skolimowskiemu i jego filozofii. Została wydana w celu upamiętnienia osiemdziesiątych urodzin tego filozofa.

Skolimowski to emerytowany profesor, który początkowo był wykładowcą na Politechnice Łódzkiej. Swoją karierę naukową kontynuował następnie na czterech zachodnich uniwersytetach: University of Oxford, University of Cambridge, University of Southern California, University of Michigan. Zasłynął jako twórca ekofilozofii. Jest autorem około 40 książek i 450 publikacji naukowych, spośród których najważniejsze znajdują się w bibliografii zamieszczonej na końcu omawianej publikacji.

Wolumen ten składa się z dwudziestu jeden artykułów i jednego wywiadu z jubilatem. Większość z zamieszczonych tutaj artykułów dotyczy szczegółowych zagadnień systemu filozoficznego amerykańskiego profesora. Są w nich poruszane problemy z zakresu eko-filozofii, eko-kosmologii, spirytualizmu, humanizmu, a nawet estetyki czy kognitywistyki. Znajdują się tu także artykuły, w których autorzy przedstawiają swoje osobiste wrażenia, jakie wynieśli, ze spotkań z profesorem Skolimowskim.

Autorami artykułów zamieszczonych w zbiorze są: David Lorimer, *Henryk Skolimowski: Eco-Philosophy and a New Renaissance (Henryk Skolimowski: Eko-filozofia i nowy Renesans)*, Ashwani Kumar, *This Beautiful Earth (Ten piękny glob)*, Konrad Waloszczyk, *The Philosophy that is a Song (Filozofia, która jest jak pieśń)*, Frank Lyons, *Shining a Light on Humane Architecture (Blask zhumanizowanej architektury)*, Anna-Maija Raeste, *Cosmic Dancer in the Sanctuary (Kosmiczny tancerz w sanktuarium)*, Mauri Lehtovirta, *Towards the Sacred Universe (Odkryć świętość wszechświata)*, Zlatica Plašienková, *Undistorted Mirrors of Skolimowski's Eco-Philosophy (Ekofilozofia Skolimowskiego w zwierciadle prawdy)*, David Skrbina, *The Flower and the Bulldozer: Eco-Philosophy in the Context of World History (Kwiat i buldożer: ekofilozofia w kontekście historii świata)*, Vir Singh, *Skolimowskian Philosophy and the*

*Unfolding Cosmos (Filozofia Skolimowskiego i ewolucja wszechświata)*, Juanita (Joan) Skolimowski, *An Unfinished Portrait of a Philosopher (Niedokończony portret filozofa)*, Michael Eckel, *The Eyes of Children (Oczami dziecka)*, Barbara Czochralska, *Meeting a Different Man / Silent Gliding (Spotkanie z odmieńcem cicho szybującym w przestworzach)*, Zbysław Petryka, *Friendship Bridges Chemistry and Eco-Philosophy (Przyjaźń chemika z ekofilozofem)*, Scott Woodley, *An Essay in Honor of Henryk (and Joan) Skolimowski (Esej dedykowany Henrykowi i Joannie Skolimowskim)*, Anna Kalinowska, *The Magic Bouquet of Biodiversity (Magia bioróżnorodności)*, Leonard Bass, *The Cosmic Philosophy of Henryk Skolimowski (Kosmologia Henryka Skolimowskiego)*, Ingemar Warnstrom, *A Philosopher Possessing Wisdom (Filozof obdarzony mądrością)*, Chuck Barbieri, *Learning the Courage to Stand Up for Your Beliefs (Miej odwagę bronić swoich przekonań)*, Bi-Ma Andén, *Can We be Anything but Cosmic Beings? (Czyż nie jesteśmy stworzeniami wszechświata?)*, Kostas Vlastaris, *Eco-Philosophy, the Sustainable Philosophy (Ekofilozofia jako filozofia wieczysta)*, Jackie Fortino, *Guided Home (Jak u siebie w domu)*.

Powyższe artykuły pogrupowane są w trzy sekcje, których myśl przewodnią stanowi specyficznie pojęta duchowość, przepelniająca wszelki byt i zasadę jego rozwoju, którą jest ewolucja, nadając im znamiona świętości. Tematem przewodnim większości artykułów zgromadzonych w pierwszej sekcji, zatytułowanej: *Cosmic Philosopher* jest duchowość, która wyznacza cel ewolucji wszechświata. Celem tym jest wytworzenie umysłowości człowieka zdolnej do pojednania z naturą. Większość artykułów zgromadzonych w sekcji zatytułowanej: *Love & Light* dotyczy duchowości, która przejawia się poprzez miłość i światło. Miłość jest wszechogarniającym uczuciem, pozwalającym w sposób pokojowy koegzystować człowiekowi z przyrodą. Światło jest tożsame z mądrością człowieka, która daje mu siłę do przeciwstawiania się scjentystycznym i technologicznym modelom myślenia, prowadzącym ludzkość, poprzez degradację środowiska naturalnego, do globalnej zagłady. Artykuły zgromadzone w sekcji trzeciej zatytułowanej: *Guided Home*, przedstawiają duchowość, jaka pojawi się w świecie człowieka w pełni pojednanego z naturą, żyjącego zgodnie z założeniami ekofilozofii, do których należą min. świadomość ekologiczna, świadomość zorientowana na zachowanie każdej formy życia, świadomość indywidualnej odpowiedzialności, świadomość zdrowego trybu życia, świadomość istnienia zjawisk trans-fizycznych. Będzie to duchowość mistyczna, pozwalająca odczuwać człowiekowi rozumiejącą jedność z przyrodą i wszechświatem.

Tym, co najciekawsze w niniejszej książce, jest wywiad z profesorem Skolimowskim. Wywiad ten zatytułowany *Henryk Skolimowski in Dialogue with Himself: on His 80th Birthday*, przedstawiony jest w formie monologu. Czytając go odnosi się wrażenie, jakby profesor sam zadawał sobie pytania i na nie odpowiadał.

Pytania i odpowiedzi, które pojawiają się w niniejszym monologu są niezwykle ważne dla zrozumienia nie tylko ekofilozofii, ale także postawy życiowej, jaka wiąże się z byciem ekofilozofem. Ekofilozof wyrzeka się przede wszystkim postaw konformistycznych, dąży do zachowania humanizmu, godności i dumy właściwych człowiekowi, do duchowego zjednoczenia z naturą i wszechświatem.

Takim nonkonformistą niemalże przez całe swoje życie naukowe był (i jest) profesor Skolimowski. Jego nonkonformizm polega na wierze w to, iż wszechświat i ludzki umysł przepelnione są duchem, posiadającym cechy psychiczne. Za sprawą tego ducha ludzki umysł jest związany z wszechświatem, stanowi część wszechświata. Ludzki

umysł posiada zdolność komunikowania się z wszechświatem. Możliwe są nawet dialogi z gwiazdami, które jubilat niejednokrotnie już prowadził. Z powodu takich przekonań twórca ekofilozofii był zawsze postrzegany przez profesjonalnych filozofów jako odmieniec, dziwak, szarlatan. Sam nawet przyznaje, że zawsze postrzegał siebie jako szaleńca, który chce zmienić świat na lepsze.

Skolimowski deklaruje, że jego spirytualizm, chociaż nastawiony opozycyjnie wobec techniki, nie odrzuca osiągnięć technologicznych i naukowych. Filozof uważa, iż rozwój nauki i techniki powinien być stopniowo ograniczany. Myślenie scjencyistyczne powinno być stopniowo wypierane z obszaru głównej aktywności kulturowej i zastępowane różnego rodzaju formami aktywności duchowej. Ekofilozof uważa, że nauki i technologii nie można poddać humanizacji, toteż muszą one zostać wyparte i zastąpione humanistycznymi formami aktywności.

Uważam, że powstrzymanie ekspansji nauki i technologii jest zadaniem niemożliwym do wykonania we współczesnych społeczeństwach. Żadna forma aktywności duchowej nie odciągnie uwagi ludzkości od nauki i technologii. Od rozwoju tych dziedzin uzależniona jest władza, panowanie i kontrola, które stanowią podstawę systemów współczesnych społeczeństw. Współczesna re-spirytualizacja, która oznacza powrót ludzkości do różnego rodzaju wierzeń religijnych, mitologicznych czy magicznych, nie będzie w stanie wyprzec myślenia scjencyistycznego. Jest ona jedynie wyrazem lęku wywołanego brakiem absolutnego sensu życia. Pozycja nauki nie została przez to osłabiona, a wręcz wzmocniona, gdyż nauka, jak w epoce pozytywizmu, znów może walczyć z zabobonami. O czym przekonał się Skolimowski „na własnej skórze”, gdy w 1982 roku we Włoszech w Villa Serbelloni, nad jeziorem Como, na elitarnym sympozjum, jego sposób rozumienia ewolucji przepełnionej pierwiastkiem duchowym był zwalczany przez noblistów z zakresu biologii.

Myślę, że nauka i technologia mogłyby zostać wyparte przez aktywność duchową jedynie w świecie po globalnej katastrofie, jaką może przynieść ludzkości np. wojna nuklearna czy uderzenie asteroidy. Jednakże Skolimowski nie zakłada, że nastąpi jakakolwiek globalna katastrofa. Jest naiwnym optymistą, choć zdaje sobie sprawę z tego, że taka katastrofa zagraża ludzkości. Wierzy w to, że jego ekofilozofia zmieni świadomość ludzkości nastawionej na sukces materialny, z którym wiąże się eksploatowanie środowiska naturalnego do celów utylitarnych i skieruje jej aktywność na rozwój duchowy.

Zbiór ten stanowi bardzo dobre wprowadzenie do filozofii ekologicznej Skolimowskiego. Jednakże autorzy większości artykułów zamieszczonych w tej księdze jubileuszowej, zwłaszcza tych podejmujących szczegółowe zagadnienia ekofilozofii, piszą w sposób emfaticzny o dokonaniach filozoficznych Skolimowskiego i w sposób bezkrytyczny odnoszą się do głównych zagadnień jego myśli ekofilozoficznej, co wydaje się zrozumiałe biorąc pod uwagę charakter książki. Ponadto można stąd zaczerpnąć wiedzę nie tylko na temat podstawowych zagadnień ekofilozofii, ale także na temat tego, jakim człowiekiem na co dzień był (i jest) jubilat, któremu zostało poświęcone studium.

MARCIN ANDRZEJ MAŁOŃ  
(Rzeszów)